

VÁROS, MOZDONY, PROPELLER

Kalocsai Péter: *Közlekedés- és várostörténeti tanulmányok (19–20. század)*

■ A korszerű infrastruktúra, a legújabb technikai vívmányok és a városok közötti összefüggések vizsgálata már a 20. század első felétől kezdődően felkeltette a nyugati társadalomtudósok érdeklődését, különösen nagy hangsúlyt fektetve a közlekedés és a városi térszerkezet változásainak és viszonyrendszerének vizsgálatára, ugyanakkor ezek a kutatások többnyire csak egy városra vagy egy adott technológia analizálására fókuszáltak. Ez hosszú évtizedekig így is maradt, mígnem az 1970-es évektől egyre többen hívták fel a figyelmet arra, hogy olyan kutatásokra lenne szükség, amelyek összességében magyarázzák a városépítés folyamatát, az infrastrukturális rendszerek és a társadalom közötti korrelációt. A helyzet az 1980-as évektől lényegesen megváltozott, és számos várostörténetész érdeklődése az infrastruktúra és a város kapcsolatának komplex vizsgálatára irányult.

Mindez nem mondható el a magyarországi várostörténeti kutatásokról, hiszen annak ellenére, hogy az elmúlt néhány évtized során rengeteg kiváló várostörténeti témájú könyv és publikáció látott napvilágot, ezek közül csak nagyon kevés foglalkozik a város és az infrastruktúra összefüggéseinek elemzésével. A magyar várostörténeti kutatásokban az infrastruktúra hosszú ideig csak mint mellékszereplő jelent meg, ez azonban mára már kezd megváltozni. Erre utal az ELTE Savaria Egyetemi Központ docense, Kalocsai Péter 2018-ban megjelent tanulmánykötete is, melynek címe *Közlekedés- és várostörténeti tanulmányok (19–20. század)*. A kötetben a szerző által – az elmúlt évtized során – publikált tanul-

mányok kaptak helyet, és egy kivételével mind a tömegközlekedés tematikájával foglalkoznak, a vasúttól egészen a polgári repülésig. A kötetben közreadott tanulmányok, a közlekedés fejlődésének szakaszait nemcsak helyi, hanem országos szinten is tárgyalják.

Kalocsai Péter az első fejezetben (*A városi vasutak és a történetírás Magyarországon a kezdetektől napjainkig*) a városi közlekedés historiográfiáját, a primer forrásokat és a gyakori módszertani hibákat mutatja be. Mindezek mellett hangsúlyozza, hogy az eddig született közlekedéstörténeti publikációkat többnyire műszaki végzettségű szakemberek írták, leíró, technikátörténeti megközelítést alkalmazva, éppen ezért továbbra is hiányoznak a komplex kutatások, melyek a közlekedés társadalomra, gazdaságra gyakorolt hatásait elemeznék.

A városi közlekedés modernizációja Magyarországon című fejezetben a városi közlekedés technikatörténeti fejlődését, valamint a közlekedési eszközök és a technológia korszerűsödését ismerteti, majd pedig a városi tömegközlekedés kialakulásáról és annak különböző stációiról értekezik. Kalocsai ebben a fejezetben a városi tömegközlekedés modernizációját illetően országos szintű megállapításokat fogalmaz meg. A közlekedés fejlődése három párhuzamos területen ment végbe: a közlekedési infrastruktúra kialakítása, a közlekedés szabályozása, és a jármű forgalom megjelenése területén.

A harmadik fejezetben (*A vidéki városi villamosvasutak településfejlesztő hatása a dualizmus kori Magyarországon*) a városi villamosvasutak városfejlesztési hatásait veszi górcső alá. A feje-

zetrészben sorra veszi a városokat, és megvizsgálja, hol, mikor és milyen formában alakultak villamosvasutak, ezek pedig hogyan befolyásolták a települések fejlődését. Kiemeli, hogy sok város esetében a villamos létesítésének feltétele a korszerű infrastruktúra volt, ezért a városoknak a villamos kiépítése előtt először az infrastruktúra fejlesztését kellett megoldaniuk. A továbbiakban a szerző rávilágít a villamosvasutaknak a turizmusra és a városi életmódra gyakorolt pozitív hatásaira, mindemellett pedig azt is hangsúlyozza, hogy a villamosvasutak jelentős szerepet játszottak a lakosság foglalkoztatásában is, ami értelemszerűen élénkítette a város közgazdasági viszonyait. Kalocsai szerint a villamosvasúti közlekedés elsősorban a kedvező urbanizációs mutatókkal rendelkező vidéki városokban indult be. A szerző azt is megfigyelte, hogy a villamosvasút létesítése a vidéki városokat egyfajta nagyvárosi jelleggel ruházta fel, továbbá elősegítette a polgárosodást, valamint felgyorsította az újabb városrészek kiépülését.

A tanulmánykötet legvaskosabb fejezetében az ikervári vízi erőműnek a nyugat-dunántúli városok fejlődésére gyakorolt hatásait mutatja be. Kalocsai a fejezetben részletesen kitér a vízi erőmű kezdeményezőire, alapítóira, majd a Vas vármegyei Elektromos Művek megalapításának történetét, valamint a vízi erőmű kiépítésének technikai hátterét ismerteti. Ezt követően a szerző sorra veszi a nyugat-dunántúli városokat, amely során azt igyekszik megvizsgálni, hogy ezekben a településekben a vízi erőmű milyen gazdasági és társadalmi változásokat eredményezett. Kalocsai kutatásai alapján az látható, hogy az ikervári vízi erőmű főképp Sopron és Szombathely város fejlődésében játszott meghatározó szerepet, ugyanakkor a szerző azt is hozzáteszi, hogy a beruházás hosszú távon az egész térség fejlődésére kedvező hatással volt.

A tanulmánykötet következő részében Kalocsai egy nagyot ugrik az időben, és Szombathely 1945 és 1968 közötti közlekedés szempontú térhasználatá-

nak jellegzetességeire helyezi a hangsúlyt. Ebben a fejezetben a kerékpártól a taxin keresztül egészen a villamosig és az autóbuszig mindegyik közlekedési eszköz társadalmi hatásait részletesen áttekinti. A szerző megállapításai szerint Szombathely 1945 utáni közlekedési infrastruktúrája szinte egyáltalán nem fejlődött, ezért a városi közlekedést a gyalogosok és a kerékpárosok dominálták, a városi térhasználatban a gépjárművek gyakorlatilag semmilyen lényeges szerepet nem játszottak.

A földfelszíni közlekedési eszközök vizsgálata után Kalocsai a szombathelyi polgári repülés 20. századi történetének bemutatására fókuszál, különös figyelmet szentelve a légi közlekedés a városra és annak lakosságára kifejtett hatásaira. A szerző a fejezetben bemutatja, miként jött létre a szombathelyi légi közlekedés és reptér, a kezdetekben ez milyen elsődleges célokat szolgált, valamint ez hogyan alakult a későbbi évtizedek során. Kalocsai szerint a szombathelyi reptér és a menetrend szerinti járatok csak kis mértékben tudták befolyásolni a helyiek közlekedési szokásait, ugyanis ezt egy átlagos közember nem tudta megengedni magának. A reptér nyújtotta lehetőségeket elsősorban befolyásos személyek, hírességek, vagyonosabb polgárok tudták kihasználni. Az utasszállítás mellett külön ismerteti a légiposta fontosságát, mely a gyorsabb információáramlás végett volt jelentős.

Összeségében a tanulmánykötet egy teljesen újszerű megközelítésben mutatja be a 19-20. századi tömegközlekedés fejlődését és jelentőségét, továbbá a közlekedés modernizációja kapcsán nemcsak helyi, hanem országos szintű megállapításokat tartalmaz. A kötet jól megvilágítja, hogy az infrastruktúra (nemcsak a közlekedés) mennyire fontos részét képezi a városfejlődésnek és a modern városi életforma kialakulásának. Remélhetőleg a közeljövőben egyre több ilyen jellegű város-történeti publikáció készül el.